

ՄԻ ՔԱՆԻ ՆՄՈՒՇ ԶԱՎԱԽՔԻ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆԻՑ

Նվարդ Եղոյան

Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի
Գյումրու մասնաճյուղ
Հայաստանի Հանրապետություն

Ամփոփում

Նախաբան. Հոգվածը նվիրված է Զավախքի արդի երաժշտական բանահյուսությանը: Այն վերաբերում է 2017թ. Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի Գյումրու մասնաճյուղի կողմից իրականացված աշնանային գիտարշավի /ղեկավար՝ Ն.Եղոյան/ ժամանակ Ախալքալաքի տարածաշրջանի Տուրքսկ, Զակ, Լոմատուրսկ գյուղերում գրառած նյութերին: Մեթոդներ և նյութեր. Երաժշտատեսական և ֆոլկլորագիտական մեթոդներով ուսումնասիրվել են գեղջկական, հեղինակային և աշուղական երգերի օրինակներ: Վերլուծություն. Ժանրային շրջանակը ընդգրկում է. խրատական, կատակերգ, լալիք, օրոր, աշխատանքային, ծիսական, հայրենասիրական, պանդխտության, քնարական երգեր: Մեծաթիվ են հոգևոր բովանդակությամբ երգերը: Արդյունքներ. Երեք գյուղերում կատարած ձայնագրությունների հիման վրա ընդհանուր տարածաշրջանում պահպանված երաժշտական բանահյուսական ժառանգության մասին դատողություն անելը միանշանակ չէ, անհրաժեշտ է կարևորել այն հանգամանքը, որ համացանցի, հեռուստատեսության ազդեցությունը գերիշխող է: Վերջինս մի կողմից՝ ունի դրական ազդեցություն, քանի որ շատ երգեր, ճիշտ և մաքուր մատուցման շնորհիվ, շարունակում են կենցաղավարությունը, մյուս կողմից՝ կան նաև այլազգի ելևէջների և կատարողական ոճի նմանակումներ, որի պատճառով անաղարտ, բերանացի սերնդից սերունդ փոխանցված նմուշների հայտնաբերումը դառնում է տարեցտարի ավելի դժվար:

Բանալի բառեր՝ Զավախք, երաժշտական բանահյուսություն, ազգագրություն, գեղջկական երգ, հեղինակային երգ

SEVERAL SAMPLES FROM JAVAKHK MUSICAL FOLKLORE

Nvard Yeghoyan

Gyumri Branch Yerevan State Conservatory after Komitas
Republic of Armenia

Abstract

Introduction: The article is devoted to the musical folklore of Javakhk. We are talking about the material collected in the villages of Turtskh, Zak and Lomaturskh of the Akhalkalaki region during the autumn ethnographic expedition organized in 2017 by the Gyumri branch of the Yerevan State Conservatory after Komitas (headed by teacher N. Yeghoyan). Methods and materials: In addition to village songs, many samples of author's and ashugh songs have been studied by musical-theoretical and folklore methods. Analysis: The genre range is wide, including many songs of spiritual content: from labor, to lyrical lullabies, ritual, as well as wanderer songs and laments. Results: Based on the records made in three villages, it is impossible to judge the musical folklore heritage that has been preserved in the whole region unambiguously. Although the influence of the Internet and television on folk art is great and the discovery of original, orally transmitted samples from generation to generation is becoming more difficult every year, however, the presented work on collecting information and recording songs is relevant and important.

Key words: Javakhk, musical folklore, ethnography, peasant song, author song

НЕСКОЛЬКО ОБРАЗЦОВ ИЗ МУЗЫКАЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРА ДЖАВАХКА

Нвард Егоян

Гюмрийский филиал Ереванской государственной
консерватории имени Комитаса
Республика Армения

Аннотация

Введение: Статья посвящена музыкальному фольклору Джавахка. Речь идет о материале, собранной в селах Турцх, Зак и Ломатурцх Ахалкалакского района во время осенней этнографической экспедиции, организованной в 2017 году Гюмрийским филиалом Ереванской государственной консерватории имени Комитаса (рук. Преподаватель Н.Егоян). **Методы и материалы:** Музыкально-теоретическими и фольклористическими методами исследованы помимо деревенских песен, много образцов авторских и ашугских песен. **Анализ:** Жанровый диапазон широк, в том числе много песен духовного содержания: от трудовых, до лирических колыбельных, обрядовых, а также песен скитальца и плачи. **Результаты:** На основании записей, сделанных в трех селах, судить о музыкальном фольклорном наследии, сохранившемся в целом регионе, нельзя однозначно. Хотя влияние интернета и телевидения на народное творчество велико и обнаружение первозданных, из поколения в поколение устно передающихся образцов с каждым годом становится все труднее, однако представленная работа по сбору информации и записи песен актуальна и важна.

Ключевые слова: Джавахк, музыкальный фольклор, этнография, крестьянская песня авторская песня

ՆԱԽԱԲԱՆ. Ջավախքի երաժշտական բանահյուսությունը հետաքրքրել է ազգագրագետներին դեռևս 19-րդ դարի վերջից: Անդրանիկ

աշխատանքը 1898 թվին լույս տեսած Երվանդ Լալայանի «Ջավախքի բուրմունք» աշխատությունն է, վերջիններից նշենք «Հայ ավանդական երաժշտություն» մատենաշարում 2012 թվին լույս տեսած, երաժշտագետ Զավեն Թագակչյանի կազմած «Ջավախքի պարերգեր և պարեղանակներ» աշխատությունը [5], «Ավանդական աղոթքները Ջավախքի ժողովրդական երգարվեստում» հոդվածը [1] և 2020-ին լույս տեսած «Հոգևոր երգատեսակները Ջավախքի ժողովրդական ավանդույթում» աշխատությունը: [2]

2017թ. աշնանը Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի և ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի կողմից 1967, 1970, 1971, 1986 և վերջին՝ 1999 թվականներին կատարած բանահավաքչական աշխատանքներից գրեթե 18 տարի անց, մեր նախաձեռնությամբ, Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի Գյումրու մասնաճյուղի ուսանողներ Գ.Ասատրյանի և Ա. Ավետիսյանի կողմից կազմակերպված գիտարշավը դեպի վիրահայոց Ջավախք աշխարհի Ախալքալաքի տարածաշրջանի Տուրցխ, Զակ /որտեղ ձայնագրություններ կատարվում էին առաջին անգամ/, Լոմատուրցխ գյուղերն էր: Քաղաքական և տնտեսական ցնցումներ ապրած բնակավայրում կազմակերպված գիտարշավի ժամանակ հնարավոր եղավ ձայնագրել ժանրային բազմազանությամբ նախորդ տարիների ցուցանիշներին չզիջող մոտ յոթ տասնյակ նմուշ, որոնցից 58-ը գրառվեց միայն Տուրցխ գյուղում: Նպատակը մեկն էր. հնարավորինս շատ նմուշներ գրառել, հարստացնել եղած բանահավաքչական նյութի պաշարը, որի համադրումը վերը նշված գիտարշավների ժամանակ գրառվածի հետ և համեմատական վերլուծությունը հնարավորություն կտան գտնելու սերնդափոխության արդյունքում երգային նմուշների պահպանման, տարբերակման և ժողովրդի հիշողության մեջ գեղեցիկ պատառիկների պահպանման կամ կորստի հետ կապված հարցերի պատասխանները:

Ցավալի էր դաժան իրականության ականատեսը լինել. աստիճանաբար դատարկվող, անբարեկարգ գյուղեր, որոնց բնակչության երիտասարդ կազմը արտերկրում էր, իսկ տեղում մնացել էին հիմնականում մեծահասակները և ծերերը: Չնայած տեղացիների այն

կարծիքին, որ գյուղերում «երգ ասողներ» չեն մնացել, սակայն հնարավոր եղավ ձայնագրել մոտ 74 երգային նմուշ: Ինը բանասացների՝ Էլեն Հակոբի Խիթարյան, 58 տ. Ալաշկերտից; Ալմաստ Լևոնի Ավետիսյան, 65 տ.; Նուռա Խնկանոսի Սարգսյան, 79տ. Օրջայից; Սանդուխտ Գրիգորի Ավետիսյան, 62 տ.; Չինար Սիրեկանի Ստեփանյան, 86 տ. Ղադոլայից; Սիլվա Սիփանուհի, 60 տ. Լոռուց; Անի Գուրիի Ավետիսյան, 26 տ.; Գուրգեն Արշալույսի Խաչատրյան, 19 տ.; Վանյա (Գլո) Արշալույսի Խաչատրյան, 71 տ., տարիքային սահմանը տատանվում էր 19-ից 86 տարեկանը: Մասնագիտությամբ և զբաղմունքով ևս կար բազմազանություն՝ տնային տնտեսուհի, խոհարար, ուսուցչուհի, գրող-բանաստեղծ, ակումբավար-դերասան:

Վերլուծություն. Գրառված նմուշները բազմաժանր են: Բնականաբար, ոչ բոլոր երգերն էին բացահայտումներ, սակայն, ինչպես ճշգրիտ եզրակացրել է պրոֆեսոր Ա.Փահլևանյանը. «Բազմաթիվ հետաքրքիր երգեր և նվագներ կյանքի են կոչվում, եթե ոչ միշտ որպես ակտիվ գործառույթի մեջ գտնվող ֆոլկլորային ստեղծագործություններ, ապա ծայրահեղ դեպքում, որպես ուշադրության, ուսումնասիրության և տարածման արժանի ժողովրդական հանճարի կերտվածքներ» (թարգմ.՝ Ն.Ե.): [9, էջ 60]

Այն փաստը, որ Զավախքի երաժշտական բանահյուսությունը աչքի է ընկնում իր ժանրային բազմազանությամբ, ընդգծվել է տարբեր երաժշտագետների ուսումնասիրություններում: Զավախք աշխարհը ծնել է շատ ու շատ արվեստագետներ: Տեղացիները ասում են, որ դա **իրենց օդ ու ջրից է**: Գուցե այդ է պատճառը, որ գեղջկական երգերի կողքին շատ են հանդիպում նաև հեղինակային և աշուղական երգերի օրինակներ: Առաջինների ժանրային շրջանակն ընդգրկում է՝ հոգևոր, խրատական, կատակերգ, լալիք, օրոր, աշխատանքային, ծիսական, պարերգ, հայրենասիրական, պանդխտության, քնարական երգեր:

Երաժշտագետ, բանահավաք Զավեն Թագակչյանը, լինելով այս տարածաշրջանի բանահյուսության լավագույն գիտակ, «Հոգևոր երգատեսակները Զավախքի ժողովրդական ավանդույթում» աշխատու-

թյան մեջ գրում է. «Եթե Զավախքի աշխատանքային, ծիսական ու կենցաղային երգերը՝ օրորներն ու սիրերգերը, պարերգ-պարեղանակներն ու մյուս երգատեսակները հայ երաժիշտ-բանահավաքների ուշադրության են արժանացել դեռևս 1880-90-ական թվականներից, գրի են առնվել ու հրատարակվել դրանց բազմաթիվ նշխարները, ապա ավանդական հոգևոր երգերի ժողովրդական կատարումների առաջին գրանցումները պատկանում են մեծանուն երաժշտագետ-բանահավաք Քրիստափոր Կուշնարյանին»: [2, էջ 7] Կենտրոնանալով հոգևոր երգի ժանրի վրա՝ նա շարունակում է. «1927-1929 թթ. Հայաստանում և Վրաստանի հայաշատ բնակավայրերում իրականացրած գիտարշավների ընթացքում նա Թիֆլիսի հայկական եկեղեցու քահանա Հովհաննես Տեր-Գրիգորյանից և ժամհար Ղևոնդ Մամիկոնյանից գլանավոր ձայնագրիչի օգնությամբ հավերժացրել է շարականների և ժամերգությունների ընթացքում հնչող երգերի յոթ բարձրարժեք կատարում:

Այնուհետև մինչև 20-րդ դարի վերջերը՝ Զավախքում կազմակերպված գիտարշավների ընթացքում, հայ երաժշտագետների կողմից ձայնագրվել է հոգևոր երգերի ժողովրդական կատարումների ևս հարյուրից ավելի օրինակ, որոնք էլ դարձել են մեր հետազոտության հիմքը»: [2, էջ 7] Զուգահեռներ տանելով՝ նշենք, որ 2018 թվականին կատարած մեր ձայնագրություններում նույնպես հոգևոր բովանդակությամբ երգերը մեծաթիվ էին: «Զավախսահայության բնակատեղիներում 20-րդ դարում իրականացված գիտարշավների ժամանակ հավաքված նյութերը փաստում են, որ տեղի ժողովրդական երգարվեստի անկապտելի մասը հանդիսացող հոգևոր աղոթքները բաժանվում են երկու խմբի՝ 1. Հայոց Պատարագամատույցի ժամանակ հնչող երգերի ժողովրդայնացված տարբերակներ, 2. բանասացների հորինած երաժշտախոսքային կառույցներ»: [1, էջ 23]

Կատարենք անչափ հետաքրքիր մեկ դիտարկում. Զավեն Թագակչյանի աշխատության [8] մեջ ուսումնասիրված հոգևոր երգերից շատերը ձայնագրված են 1970 թվականին, Զավախքում իրականացված անհատական գիտարշավի ընթացքում, Ախալքալաքի շրջանի հենց Տուրցխ գյուղում: Նոտագրված 17 հոգևոր երգերից 5-ը գրառվել

է 55-ամյա Սաթենիկ Կիրակոսյանից, և մի շարք շարականներ ձայնագրվել են կաթոլիկ եկեղեցու ժամհար Մարտին Առաքելյանից /«Մայր հաւատով» «Լոյս ի լուսոյ» «Զարհուրեալ դողացաւ» «Յայս յարկ», «Մի-այն Սուրբ», «Փառք ի Բարձունս» «Լոյս Զուարթ», «Մայր հաւատով», «Լոյս Ի Լուսոյ» ծննդեան շարական, «Բանդ Աստուած» և «Լեառն վնածին» կանոն ննջեցելոցն, «Սուրբ, սուրբ», «Աշխարհ ամենայն», «Սուրբ Աստուած» Յերեկոյի Մեծի Ուրբաթու ժամերգութիւն/:

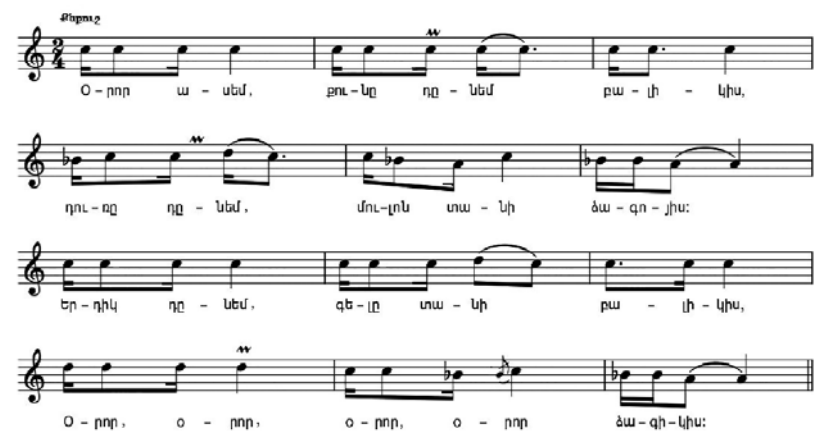
47 տարի անց, նույն գյուղում դարձյալ հոգևոր բովանդակությամբ երգերը քանակապես գերակշռում էին մյուս ժանրերին, հատկապես բանասացների հորինած երաժշտախոսքային կառույցների ձևով: Բնականաբար, արդեն չկային վերը նշված երգասացները:

Մենք հանդիպեցինք Սաթենիկ Կիրակոսյանի որդուն՝ բանաստեղծ Նազարեթ Կիրակոսյանին, ումից, ցավոք, հնարավոր չէրավ ձայնագրել ոչ մի նմուշ: Սակայն մեզ բախտ վիճակվեց իրենց դրկից ապրող 65-ամյա Ավաստ Լևոնի Ավետիսյանից ձայնագրել չորս հոգևոր բովանդակությամբ. «Խոնարի նայվածքով» /1-ին տարբերակ/, «Աստված խաչվեցավ» /1-ին տարբերակ /, «Շատ աշխարհ ման եկա», «Առավոտ լուսոյ» տաղ-երգերը: Գյուղում մեզ հյուրընկալեցին գյուղի կաթոլիկ եկեղեցու նախկին քահանայի ժառանգները. հարսը՝ 86-ամյա Զինար Սիրեկանի Ստեփանյանը, և թոռը՝ 62-ամյա Սանդուխտ Գրիգորի Ավետիսյանը: Առաջինից գրառեցինք վեց երգ՝ Ծննդյան տոնին երգվող «Ծնունդդ բարի գալուստ», Աստվածածնա ծննդյան տոնին կատարվող «Երբ կրկնեմ անունդ, ով մայր», «Խոնարի նայվածքով» /2-րդ տարբերակ/, Մեծ պահքին՝ ավագ ուրբաթին երգվող «Աստված խաչվեցավ» /2-րդ տարբերակ/, «Հիսուս Աստված», Զատիկի տոնից առաջ՝ ժամերգությանը երգվող «Նորը ստեղծյալ» երգերը: Ասել, որ այս նմուշները պահպանել են իրենց նախնական ժանրային հատկանիշները, բարդ է, քանի որ հոգևոր թեմայով տեքստային բաղադրիչը երգվում է գեղջկական երգի ելևէջային ազդեցությամբ:

Փոխվել էին նաև գեղջկական երգերը: Այս ժանրի կերպարային շրջանակն ընդգրկում է՝ ծիսական, կատակերգեր, հայրենասիրական, հոգևոր, խրատական, քնարական, պարերգեր, որոնք միանշա-

նակ գնահատել չի կարելի: Կային երգեր, որոնք ժամանակին կիրառություն էին ունեցել կենցաղում և բերանացի փոխանցվել էին սերնդեսերունդ: Լացի ժանրից նշենք «Պարոն սայլապանը», «Սև ծովի ափին» երգերը: Գողտրիկ պատառիկ է «Յորենը ցանել եմ» պարերգը: Գրառված պատմական «Կոգիա փաշի կնոջ» և «Խարայի մոր» երգերը էլեն Խիթարյանը լսել էր հորից՝ թուրքերենով: Գրի առնվեց նաև մեկ օրոր, սոցիալական անհավասարության բովանդակության

Օրոր ասեմ



երգ, նաև՝ երեխա թոցնելու («Խորոտ, խորոտ աչերդ») երգը:

Ավանդաբար բանավոր փոխանցված, դարերի խորքից եկող գեղջկական երգերի հետ շրջանառվում են բազմաթիվ նորաստեղծություններ, որոնք իրենց վրա կրում են ժամանակակից հաղորդակցման միջոցների (ռադիո, հեռուստատեսություն, համացանց) ազդեցությունը և բովանդակային առումով հաճախ դժվար է բնորոշել դրանց ժանրային պատկանելությունը: Հաճախ երգասացը, հանպատրաստից փոխելով տեքստը, արդեն հայտնի մեղեդիով «նոր երգ» էր հյուսում: Նորաստեղծությունների որոշ մասը հեղինակային երգ է՝ հեռու աշուղական համարվելուց, բայց միևնույն ժամանակ դժվար է դրանք դիտարկել որպես գեղջկական երգի նմուշներ: «Հատկանշական է, որ

բացի բուն աշուղական երգերից, նորագույն ժամանակների ինքնուստեղծագործողների հորինվածքները նույնպես աշուղական ոճին են պատկանում», - գրում է Ա. Փաիկանյանը [6, էջ 6]:

«Չնայած վերջիններս /նորաստեղծությունները - Ն.Ե./ շարունակում են մնալ ավանդական մեղեդիական մտածողության շրջանակներում, այնուամենայնիվ, կորցնելով կենցաղային գործառույթը, նորաստեղծական ֆուկլորի այդ նմուշները դուրս են մնում իր ժանրի դարերից եկած բյուրեղացած ոճից» [8, էջ 6]:

Հեղինակային երգերը՝ որպես առանձին երևույթ, դիտարկված են մի շարք ժողովածուներում, ինչպես, օրինակ՝ «Հայ ժողովրդական երգեր և նվագներ» մատենաշարի մի քանի պրակներում: «Իջևան» (պրակ V) ժողովածուի ժանրային նկարագրում կարդում ենք. «Մեծ է նաև վառ արտահայտված հեղինակային պատկանելություն ունեցող երգերի քանակը, սակայն դժվար է դրանք վերագրել որևէ որոշակի հեղինակի, քանի որ նման հիշատակություն չկա, և այդ երգերը գոյատևում են շրջանի երաժշտական կենցաղում իբրև անանուն նմուշներ»: [7]

Ներկայացվող հավաքածուի մեջ հեղինակային երգերի մեծ մասը պատկանում է Զավախք աշխարհի վիրահայոց գրականության միջին սերնդի անվանիներից մեկի՝ բանաստեղծ, արձակագիր, բազմակողմանի օժտված արվեստագետ Գուրի Եթերին /Գուրի Դանիելի Ավետիսյանին/: Տարիքից առաջ իմաստունացած բանաստեղծի անտիպ գործերին ծանոթացանք իր տիկնոջ՝ բանաստեղծուհի Սիլվա Սիփանուհու և դստեր՝ Անի Ավետիսյանի օգնությամբ: Հարազատները հիշում են, որ Գուրի Եթերը շրջում էր Զավախք աշխարհի տարբեր գյուղերով, գրի առնում պահպանված ծիսական երգերը, տալիս ծիսական արարողությունների բանաստեղծական նկարագիրը, հանդիպում է աշուղների, գուսանների հետ, և այդ ինքնատիպ գիտարշավի արդյունքում ծնունդ է առնում իր «Սև աղվես» կինովիպասքը՝ 100-ից ավել երգվող հատվածներով, որոնցից, ցավոք, հարազատների հիշողության մեջ պահպանվել են 13-ը, քանի որ ժամանակին չեն ձայնագրվել:

Հետաքրքիր է, որ այդ երգերից մի քանիսը, բերանացի փոխանցվելով, տարածում են ստացել իրենց գյուղում և բնակիչների կողմից

բնութագրվում են որպես ավանդական, ժողովրդական երգեր: Հի-րավի, բանարվեստի նմուշները որոշվում և արժևորվում են այն դեպքում, երբ պոետի գրական ժառանգությունը հասու է ժողովրդին և դառնում է նրա սեփականը: Գյուղում հայտնի է նրա «Ջրոցի»¹ երգը, որը հաճախ հնչում է ուրախությունների ժամանակ որպես սիրված պարերգ: /Այս և հոգվածի մյուս նոտագրված երգերը վերծանվել են

Ջրոցի



մեր կողմից, համակարգչային շարվածքը՝ Յոդիկ Մանուկյանի/:

Այս և «Դուլ-դուլ» պարերգը ձայնագրվել է գյուղի խոհարար Էլեն Խիթարյանից:

Վաղամեռիկ բանաստեղծի հայրենասիրական՝ «Իմ Զավախք աշխարհ» և «Իմ սեր Զավախք», քնարական՝ «Ջրաղացպանի սերը», «Լուսնոտի երգը» և «Արև ես ծագել, կերթաս», խրատական-սոցիալական՝ «Անտեր շունը», ծիսական՝ «Գյուղական սիրո պատկեր», պարերգ կատակերգ «Իմ նիվա», խոհափիլիսոփայական «Արդեն ուշ է», «Հոգի ջան» երգերը գրառվել են կնոջ և դստեր կատարումից:

¹ Երգերը վերծանվել են մեր կողմից, համակարգչային շարվածքը՝ Յոդիկ Մանուկյանի:

Իմ սեր, Ջավախք

Չե՛ր ջան, հե՛ր ջան,
քա-նի կապ - լեմ,
Ջա-վախք աչ - խաղի,
ես քո տերն եմ:
Աիր-տըս բա - նամ
սըր-տիդ խառ - նեմ,
սի կյանք ու - նեմ,
եր - կուսն ա - նեմ:

Հեղինակային երգի օրինակ է էլեն Խիթարյանից գրի առած սո-
փալական-խրատական «Գինետուն» երգը:

Գրավիչ նմուշներ՝ «Հարսի գովքը», «Հատունացած օրերից երազել
եմ», «Պաշտելի մանյակ» (հեղինակ՝ Ալիկ Գսպոյան) երգերը գրառվե-
ցին Լոմատուրցի գյուղում՝ ակումբավար-դերասան 71-ամյա Վանյա
(Գլո) Արշալույսի Խաչատրյանից և իր թոռից Գուրգեն Արշալույսի

Ջաղացականի սերը

Ջա-ղա-ցու պա - տիկ,
պա - տիկ, ցո - բն-նըս
ոս - կն Խա-տիկ,
ոս - կն-մազ սի - բուն
աղ - ջիկ, եկ եղս-տի
ին - ձի մո-տիկ:

Խաչատրյանից:

Կուժն առա, ելա...

Կուժն ա - առ ե - լա,
Գը-նա-ցի սա - լը,
ճամ-փին կանգ - նած էր,
իմ ջի-վան յա - լը:
Իմ ջի-վան յա - լը,
գե-րան-դին ու - սին,
իմ սե - լը աչ - լող,
ժը-պիտ ե - լն - սին:
Մե-նակ եմ ճամ - փին
իմ ճամ - փին
սև աչք
Չընձ - վորն է մը - նում:

Գյուղում ժողովրդական երգի գիտակ Գլո պապը պատմեց, որ իր
մորական պապը տեղի անվանի ունեցող աշուղ Աղուն էր և ներկա-
յացրեց գյուղի՝ Լոմատուրցի երգը հանդիսացող «Խանում Համա-
զը», որի հեղինակը հովիվ Վարդան Լսկավյանն է՝ աշուղ Աղունի
որդին:

Խանում Համազ

Մերա-յալն էր թող ու
դու - բան կար - նո
թող - խեղ է - լի
կո - բան,
կալ-նու թող - խին
է-լի կո - բան,
որ-տեղ է - լի,
Խա-նում
Հա - մազ:
Խա-նում Հա - մազ,
Խա - նում
Հա - մազ,
չո - բն-նու թո - դր ի - մա - նա:

Բանասացները մեզ հետ զրույցում պարտադիր հիշում էին ջավախքի աշուղներին և մեծ հաճույքով կատարում նրանց երգերից: Առաջիններից էին աշուղ Հավասու երգերը՝ «Յար, քեզանից հզոր չկա», «Յարըս ընձեն խոռվ կերթա», «Ջավախք աշխարհ»:

Մեծաթիվ են նաև աշուղական սիրավեպերից հատվածների ծայնագրությունները, քանի որ դրանք այսօր էլ հասարակության տարբեր շերտերում ունեն մեծ ճանաչում և տարածում: Ա.Փահլևանյանը գրում է. «Ինչպես ժողովրդա-պրոֆեսիոնալ աշուղական արվեստի առանձին օրինակներ, այնպես էլ բազմաթիվ աշուղական սիրային ասքերից ինքնուրույն կենցաղավարող առանձին երգային հատվածներ մեծ տարածում ունեն ժողովրդի մեջ, որոնք, ենթարկվելով ֆոլկլորի ներքին օրինաչափություններին բանավոր փոխանցման ժամանակ փոխակերպվում են, ճյուղավորվում են բազմաթիվ տարբերակներով և առավելագույնս մոտենում են գեղջկական ավանդական երաժշտական և բանաստեղծական մտածողությանը, այսինքն՝ ֆոլկլորիզացվում են» [9, էջ 60]: Մեր այցելած երեք գյուղերում էլ գրառվել են հատվածներ՝ ժողովրդայնություն վայելող սիրավեպերից: Տուրցխում «Շահ Իսմայիլ» էր, Լոմատուրցխում՝ «Աշուղ Ղարիբ և Շահսանամը», Ջակում՝ «Ասլի և Քյարամը», «Աղվան և Օսանը»/բանաստեղծական հատվածներ/:

Ջակում հանդիպեցինք ծնունդով Օրջա գյուղից, Շիրակում և Ջավախքում 1960-ականներին հայտնի, պարկապզուկ և դիոլ նվագող Խնկանոս Սամվելի Սարգսյանի դստերը՝ Նուռա Խնկանոսի Սարգսյանին: Բանասացից գրառեցինք աշուղական երգերի ազդեցությամբ ստեղծված խրատական՝ «Հարս ջան, խելոք կլինես» և «Ասի գնամ Ատելիս մոտ», կատակային՝ «Էն աղջկա չուկեկը», «Երեխա թոցնելու» երգերը՝ հայերեն և թուրքերեն, «Աղվան և Օսան» սիրավեպից «Երբ լուսանա» հատվածը, ինչպես նաև «Բերգենի պարը», «Արագ ափին ծնված» երգերը:

Այդ նմուշների ընդհանրությունը գեղջկական երգարվեստի հետ արտահայտվում է ընդհանուր երաժշտաարտահայտչամիջոցների առկայությամբ: Աշուղական երգերի և դրանց տարբերակների գրառումն ու ուսումնասիրությունը կարևորագույն երաժշտագիտական

հետազոտական ոլորտ է, որի համար անհրաժեշտ են տարբեր տարածաշրջաններում գրառված նմուշների հրապարակումը և համեմատական վերլուծությունը:

ԵԶՐԱՀԱՆԳՈՒՄ. Այսպիսով, Ջավախքի երեք գյուղերում կատարած ծայնագրությունների հիման վրա ընդհանուր տարածաշրջանում պահպանված երաժշտական բանահյուսական ժառանգության մասին դատողություն անելը միանշանակ չէ, անհրաժեշտ է կարևորել այն հանգամանքը, որ համացանցի, հեռուստատեսության ազդեցությունը գերիշխող է: Վերջինս մի կողմից՝ ունի դրական ազդեցություն, քանի որ շատ երգեր, ճիշտ և մաքուր մատուցման շնորհիվ, շարունակում են կենցաղավարել, մյուս կողմից՝ կան նաև այլազգի ելևէջների և կատարողական ոճի նմանակումներ, որոնց պատճառով անաղարտ, բերանացի սերնդից սերունդ փոխանցված նմուշների հայտնաբերումը դառնում է տարեցտարի ավելի դժվար: Սակայն, այս պարագայում ևս, բանահավաքչական աշխատանքները արդիական են և կարևոր, քանի որ նոր գրառումներում, եթե նույնիսկ դրանք հեղինակային երգեր են, հնարավոր է գտնել ազգային կերտվածքով և տիպական մտածողությամբ, ելևէջավորումներով հիասքանչ գոհարներ: Այսօր էլ մեր ազգը արթուն է և ստեղծագործող:

Գրականություն

1. Թագակյան Զ. *Ավանդական աղոթքները Ջավախքի ժողովրդական երգարվեստում*: «Արվեստագիտական հանդես»: Երևան: 2020: N 2 (4): էջ 23-71:

2. Թագակյան Զ. Հոգևոր երգատեսակները Ջավախքի ժողովրդական ավանդույթում: Երևան: ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ.: 2020: 315 էջ:

3. «Հայ ավանդական երաժշտություն» մատենաշար: Պրակ IV: Երկրագործի աշխատանքային երգեր: Երևան: «Ամրոց գրուպ»: 2009: 128 էջ:

4. «Հայ ավանդական երաժշտություն» մատենաշար, պրակ II, Պարեղանակներ, նվագներ: Երևան: «Ամրոց գրուպ»: 2010: 120 էջ:

5. «Հայ ավանդական երաժշտություն» մատենաշար: Ջավախքի պարերգեր և պարեղանակներ: Պրակ IX: Երևան: «Ամրոց գրուպ»: 2012: 256 էջ:

6. «Հայ ժողովրդական երգեր և նվագներ» մատենաշար: «Թավին»: (Մուշ-Սասուն ազգագրական գոտի): Երևան: «Սովետական գրող»: 1984: 216 էջ:

7. «Հայ ժողովրդական երգեր և նվագներ» մատենաշար: Պրակ V: «Իջևան»: Երևան: «Կոմիտաս»: 2012: 96 էջ:

8. «Հայ ժողովրդական երգեր և նվագներ» մատենաշար: «Մարտունի, 1982թ.»։ Գիրք Ա, պրակ XIII: Երևան: «Ամրոց գրուպ»: 2015: 200 էջ:

9. Пахлеванян А.А. *Вопросы армянской музыкальной фольклористики*. Ереван. Издательство ЕГК. 2005. 200 с.

References

1. Tagakchian Z. Sacred prayers in the Armenian folk music of Javakhk [Avandakan aghotknery Javakhki zhoghovrdakan yergarvestum]. «Journal of Art Studies». Yerevan. 2020. N 2 (4). P. 23-71. (in Armenian).

2. Tagakchian Z. The types of Armenian sacred songs in the folk tradition of Javakhq [Hogevor yergatesaknery Javakhki zhoghovrdakan avanduytum]. Yerevan. «Gitutyun» Pub. House of the NAS RA. 2020. 315 p.. (in Armenian).

3. Armenian traditional music [Hay avandakan yerazhshtutyun]. Vol. IV. Yerevan. «Amrots Group». 2009. 128 p.. (in Armenian).

4. Armenian traditional music [Hay avandakan yerazhshtutyun]. Vol. II. Yerevan. «Amrots Group». 2010. 120 p.. (in Armenian).

5. Armenian traditional music [Hay avandakan yerazhshtutyun]. Vol. IX. Yerevan. «Amrots Group». 2012. 256 p.. (in Armenian).

6. Armenian folk songs and music [Hay zhoghovrdakan yerger yev nvagner]. Talin. Yerevan. 1984. «Soviet writer». 216 p.. (in Armenian).

7. Armenian folk songs and music [Hay zhoghovrdakan yerger yev nvagner]. Vol. V. Ijevan. Yerevan. «Komitas». 2012. 96 p.. (in Armenian).

8. Armenian folk songs and music [Hay zhoghovrdakan yerger yev nvagner]. Martuni. Book 1. Vol. 13. Yerevan. «Amrots Group». 2015. 200 p.. (in Armenian).

9. Pakhlevanyan A.A. Issues of Armenian musical folklore [Voprosy armyanskoy muzykalnoy folkloristiki]. Yerevan. YSC Publishing House. 2005. 200 p.. (In Russian)

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Նվարդ Եղոյան Ալեքսանդրի, դասախոս
Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի
Գյումրու մասնաճյուղ

Հայաստանի Հանրապետություն

E-mail: nvard.egoyan@gmail.com, orcid: 0000-0002-2079-7956

Information about the author

Nvard Yeghoyan Alexander, Lecturer

Gyumri Branch of Yerevan State Conservatory after Komitas
Republic of Armenia

E-mail: nvard.egoyan@gmail.com, orcid: 0000-0002-2079-7956

Информация об авторе

Нвард Александровна Егоян, преподаватель

Гюмрийский филиал Ереванской государственной консерватории
им. Комитаса

Республика Армения

E-mail: nvard.egoyan@gmail.com, orcid: 0000-0002-2079-7956